

Witold Szablowski

Č O S A V A R Í
V K R E M L I

absynt

absynt

This publication has been funded by the Polish Book
Institute - the ©POLAND Translation Program

Copyright © by Witold Szablowski, MMXXI

All rights reserved

Design & Layout © Midfield Studio

Translation © Karol Chmel

ISBN 978-80-8203-380-2

Witold Szablowski

ČO SA VARÍ V KREMLI

AKO VYBUDOVAŤ IMPÉRIUM NOŽOM,
NABERAČKOU A VIDLIČKOU

Preložil Karol Chmel

GASTRONOMICKÁ MAPA RUSKA A SOVIETSKEHO ZVÄZU

1. NOVÝ AFON, ABCHÁZSKO

Tu stojí jedna zo Stalinových obľúbených letných dačí. V jej kuchyni sa zrodil nápad na túto knihu.

2. GORI, GRUZÍNSKO

Odtiaľto pochádzali Josif Stalin a jeho nevlastný brat – neskorší ochutnávač jedál a osobný kuchár – Alexander Egnatašvili. Egnatašvili počas druhej svetovej vojny viedol s Berijom nerovný zápas o život svojej milovanej ženy.

3. PIONIERSKY TÁBOR ROZPRÁVKOVÝ LES, ČERNOBYĽ

V pionierskom tábore Rozprávkový les niekoľko kuchárov z Atómovej elektrárne v Kuznecovsku varilo pre prvých likvidátorov katastrofy v Černobylí. Väčšina z nich už nežije.

4. MOSKVA

Tu v Kremli dlhé roky varil a neskôr kremelským kuchyniam i šefoval kuchársky majster Viktor Beľajev.

5. LENINGRAD

Obkľúčené tohto mesta stálo život asi poldruha milióna ľudí. V Leningrade okrem iných zomreli nevlastný brat a strýkovia Vladimira Putina. My sa dozvedáme o blokáde Leningradu z rozprávania pani Tamary, ktorá v tom čase pracovala ako pekárika.

6. BAJKONUR

Odtiaľto sa prvý človek, Jurij Gagarin, vydal na svoju kozmickú púť. Jemu varila Maria Kritinina. Boršč podľa jej osobného receptu (s. 200) si dnes môžete pripraviť doma.

7. BAGRAM

Tu, na základni sovietskych letcov v Afganistane, varila pre nich Mama Nina, pôvodne obuvníčka – a vedúca straníckej bunky – z obuvníckej továrne v sovietskej Kubinke.

8. JEKATERINBURG

Posledné mesiace života tu strávil cár Mikuláš II. spolu s rodinou a najvernejšími sluhami. Bol medzi nimi kuchár Ivan Charitonov, ktorý bol zastrelený spolu s cárom.

9. KUNCEVO

Stalinova tajná dača na okraji Moskvy. Nachádzal sa tu štátny statok a rybníky, aby mohol Stalin jedávať jedlá výhradne z dôveryhodných zdrojov.

10. LENINSKÉ HORY

Tu prežil posledné roky života Vladimir Iljič Lenin. Jeho prísne tajná kuchárka Šura Vorobjovová preňho varila – napriek odporúčaniam lekárov – pohánkovú kašu.

11. ILINSKOJE

V sanatóriu pre členov komunistickej strany tu varil Spiridon Putin, starý otec ruského prezidenta Vladimira Putina. Tu sa nachádza aj jeho hrob.

12. HVIEZDNE MESTEČKO PRI MOSKVE

Fejna Kazetskaja tu varila pre budúcich kozmonautov ich obľúbené pokrmy. Tu aj Jurijovi Gagarinovi dala napíť čerstvého mlieka tesne pred osudovým letom, pri ktorom prvý kozmonaut zahynul.

13. ROSTOVKA VEĽKÁ

Polovica tejto dediny bola vyvraždená na rozkaz Stalina počas hladomoru v tridsiatych rokoch. Prežili dve dcéry kuchárov, jedny z posledných svedkých vtedajších udalostí.

14. VISKULI

Tu vodcovia Ruska, Bieloruska a Ukrajiny zrušili Sovietsky zväz. Polina Ivanovna, kuchárka predsedu Rady ministrov Bieloruskej SSR, pre nich pri tej príležitosti pripravila biftek stroganov z diviaka.

15. JALTA

Tu sa konala konferencia, na ktorej si Spojenci rozdelili Európu (Poľsko pripadlo Stalinovi). Z kulinárskej stránky bola konferencia majstrovským dielom – pripravil ho Alexander Egnatašvili. Odtiaľto v roku 1944 deportovali aj státisíce Krymských Tatárov.

16. MARIUPOĽ

Tu Natalia Babeuš vyše dva mesiace, od marca do mája 2022, varila pre civilov uväznených v továrni Azovstal počas vojny, ktorú rozpútal Rusko proti Ukrajine 24. februára 2022.

Obsah

Úvod k slovenskému vydaniu

11

Úvod

15

T A N I E R I

Ivan Charitonov – kuchár posledného cára

23

T A N I E R II

Šura Vorobjovová – Leninova kuchárka

49

T A N I E R III

Hanna Basaraba – hladomor

73

T A N I E R IV

Stretnutie v horách – Stalinova kuchyňa

97

T A N I E R V

Kráska a Berija – Stalinov kuchár a jeho žena

105

T A N I E R V I
Tamara Andrejevna – pekárka
v obklúčenom Leningrade
127

T A N I E R V I I
Exhumácia – kuchyňa na vojne
149

T A N I E R V I I I
Hostina na Jalte
163

T A N I E R I X
Fejna Kazetskaja – Gagarinova kuchárka
177

T A N I E R X
Viktor Beľajev – kuchár Kremľa
207

T A N I E R X I
Mama Nina – kuchárka z Afganistanu
239

T A N I E R X I I
Prvý návrat Viktora Beľajeva
271

T A N I E R X I I I
Rozprávkový les – kuchyňa Černobyľa
291

T A N I E R X I V
Druhý návrat Viktora Beľajeva
331

T A N I E R X V
Polina Ivanovna – guláš z diviaka,
čiže posledná večera ZSSR
337

T A N I E R X V I
Spiridon Putin – kuchár zo sanatória
359

T A N I E R X V I I
Čebureky – kuchyňa Krymských Tatárov
369

T A N I E R X V I I I
Tretí návrat Viktora Beľajeva
393

Bibliografia
399

Podakovanie
407

Zoznam fotografií
409

Úvod k slovenskému vydaniu

Keď píšem tieto slová, ďalší mesiac prebieha krutá vojna, ktorú Rusko rozpútaťo proti Ukrajine. Bohužiaľ, z tohto dôvodu je kniha, ktorú držíte v rukách, mimoriadne aktuálna. Aby som ju napísal, prešiel som krížom-krážom Rusko, Ukrajinu a ďalšie niekdajšie sovietske republiky. Rozprával som sa s kuchármi z Kremľa, napríklad s Viktorom Beľajevom, ktorý bol riaditeľom všetkých kremelských kuchýň, ale potom, ako sa dostal k moci Vladimir Putin, dostal rozsiahly infarkt a musel sa tejto práce vzdať. Rozprával som sa s kuchármi z vojen, s kuchárkami z Černobyľa, ale aj s ľuďmi, čo si pamätajú hladomor, o ktorý sa pričínil Stalin.

Dnes by napísanie takejto knihy nebolo možné: nevpustili by ma ani do Ruska, ani Bieloruska. A ak by ma aj vpustili, tak jedine preto, aby ma mohli uväzniť za veci, o ktorých sa v tejto knihe dočítate – už počas práce na nej som sa musel niekoľkokrát vykrúcať pred políciou a vypočúvala ma aj ruská štátna bezpečnosť. Podarilo sa mi ju dokončiť len preto, lebo nikomu v krajine Vladimira Putina nešlo do hlavy, že

prostredníctvom kuchyne sa dajú tak spoľahlivo odhaliť mechanizmy moci.

Dá sa to, som si tým istý. Podobne ako som si istý, že aj dnes sa kuchári obidvoch bojujúcich strán šplhajú do výšín kreativity, aby naplnili žalúdky, ktoré im zverili do opatery.

Takou kuchárkou je napríklad Natalia Babeuš, tridsaťpäťročná žena z Mariupola s príjemným teplým úsmevom. Do vojny pracovala ako strojníčka kotla vysokého napätia v závode Azovstaľ. Keď sa začala vojna a Rusi sa priblížili k centru jej mesta, presťahovala sa s manželom do Azovstaľu: miesta, kde obaja pracovali a ktoré, ako sa na závod vyrábajúci oceľ patrilo, malo stovky podzemných chodieb a krytov, kde bolo jednoduchšie schovať sa. Babeušovci sa dostali do jedného z podzemných bunkrov, kde sa skrývalo 40 osôb, z toho osem detí. Najmladšie malo dva roky.

Z Natalie sa tam rýchlo stala kuchárka. Varila pre všetkých štyridsiaticich na primitívnej peci, v napoly prepálenom hrnci. Iný nemala.

Natalia robila v Azovstale niečo, čo prirodzene robia kuchári – aj v tejto knihe, aj na celom svete. Dvíhala morálku. Žartovala. Pobádala ľudí, aby jej pomáhali. Napokon – keď niekde našla listy papiera a pastelky, organizovala pre deti súťaže v kreslení. Pomáhala ľuďom prejsť cez peklo obklúčenia. Keď najmladšie deti neboli schopné zapamätať si jej meno, povedala im, nech ju volajú Teta polievka. A tak si ju zapamätali: Teta polievka z továrne Azovstaľ.

Babeušovcom sa podarilo evakuovať len niekoľko dní predtým, ako sa obrancovia Azovstaľu – na odporúčenie ukrajinského prezidenta a šéfa štábu – vzdali. Natália s manželom strávili pod zemou viac ako dva mesiace. Videli za ten čas smrť mnohých svojich kolegov z predvojnových čias. Natalia sa dodnes pri rozhovoroch s novinármi rozplače. A čuduje sa,

keď sa jej niekto spýta na recept. Veď akéže predpisy v podzemnom bunkri v Azovstale? Jeden, maximálne dva kúsky duseného mäsa – tušonky – v konzerve, doplnené tridsiatimi litrami vody. Toľko mali k dispozícii na jedenie v závode obklúčenom Rusmi, a tak tam boli všetci chronicky hladní. Vodu na varenie odoberala Natália z priemyselných nádrží. Každý deň, každá sekunda mohli byť ich posledné.

Ľudia, ktorým sa odtiaľ podarilo dostať, mali rôzne želania spojené s jedlom. Niektorí mali chuť na pizzu, ktosi iný na sushi. Ďalší snívajú trebárs o šťavnatom steaku.

Prvé, čo zjedla Natalia Babeuš, kuchárka z Azovstaľu, bol krajec chleba s maslom. Celkom ako hrdinky z kapitoly o hladomorie, pre ktoré dodnes neexistuje väčšia pochúťka ako obyčajný chlieb.

Nemenia sa teda chute ľudí, ktorí prešli peklom, nemení sa ani politika Ruska; krajiny, ktorá buduje svoju moc nožom, naberačkou, vidličkou a... hladom. Vo chvíli, keď píšem tieto slová, sa Vladimir Putin pokúša tlačiť na svet, aby mu dal vo vojne s Ukrajinou voľnú ruku, a hrozí, že inak nedovolí ukrajinským lodiam s obilím vyplávať z prístavov. Ak sa tak stane, mnohým krajinám Afriky a Blízkeho východu hrozí hlad. Rusko celkom vedome vydiera svet: buď nám pôjdete poruke, alebo budete hladovať a potom – politické krízy a revoltu v desiatkach krajín. Táto kniha vysvetľuje, prečo práve v Rusku mohli prísť na takýto diabolský nápad.

Ale je tu svetielko nádeje. Našťastie, z tejto knihy sa dozviete aj to, že Rusom po viacerých „bratských intervenciách“ – Vladimir Putin nikdy neoznačí vojnu s Ukrajinou za vojnu, stále hovorí o „bratskej pomoci“ – padajú z očí propagandistické klapky. Dobrým príkladom je mama Nina, kuchárka, o ktorej si prečítate v kapitole o vojne v Afganistane. Až na vojne mama Nina pochopila, že politici ju klamú. Jej príbeh

je úvahou nad stratou ilúzií o vládnej moci. To, čo pochopila ona, pochopili vtedy milióny obyvateľov krajiny sovietskych.

Som presvedčený, že takto to bude aj tentoraz. Vladimir Putin urobil veľkú chybu, keď napadol Ukrajinu. Chybu, ktorá ho môže stať stratou moci a možno dokonca aj život. V Rusku oddávna diktátorov nezvrháva ulica, ale palácové kliky, v ktorých sú zaangažovaní ľudia zo služobníctva – ochrankári, kuchári, šoféri. Možnože kuchár, ktorý mu do polievky pridá zopár kvapiek jedu, už dnes pracuje v Kremli.

Dúfam, že raz budem mať príležitosť spýtať sa ho na recept na tú polievku.

Úvod

Arómy benzínu, ovocného vína a napoly strávenej vysmážanej ryby mi udreli do nosa súčasne. Benzín pochádzal z rybárskeho člna, ktorý vyplával na more asi tak pred hodinou, a víno s rybou podistým z obsahu žalúdka, ktorý pod mojím oknom vyklopil opitý dozorca. Ležal som na posteli, za dverami šumelo Čierne more a ja som sa pozeral, ešte mierne neprítomný, ako polícia Abcházskej republiky – samozvanej, uznanej iba Ruskom, sirotou po Sovietskom zväze – prehľadáva moju izbu. Vo dverách stál nervózny správca rekreačného strediska, do ktorého som sa uchýlil na noc, a opakoval, nevedel som, či mne alebo policajtom:

„Nemali by ste tu byť. Nevieam, odkiaľ ste sa vzali.“

Hovoril pravdu. Nevedel.

Druhý či tretí raz som mu teda vysvetlil, že som prices-toval neskoro v noci, vpustil ma sem opitý dozorca – ten istý, ktorý potom spieval nemravné ruské pesničky a ešte neskôršie sa vyvracal pod mojím oknom – a povedal, aby som spal, že ráno sa dohovoríme.

Polícia u mňa nenašla nič podozrivé a správcovi začalo dochádzať, že urobil chybu a službukonajúcich pracovníkov upozornil na nevinného človeka. Našťastie policajti sa

uvoľnili tiež. Zažartovali, vzali si odo mňa zopár rubľov na čaj a odišli.

Zostal som so správcom sám. Jemu to bolo čoraz trápnejšie. Uvaril v malom hrnčeku kávu, najprv mne, potom sebe, chvíľu sme mlčky popíjali a on rozvažoval, či sa má pokúsiť si ma udobriť alebo sa na to vykašať. Rozhodol sa pre pokus a navrhol mi, aby som si dal ku káve pohárik čače, veľmi silného alkoholu z hrozna (odmietol som, bolo sedem hodín ráno). Vtedy sa znenazdajky spýtal, či vôbec viem, kde sme.

„V Novom Afone, v Abcházsku,“ odpovedal som pri zívnutí.

Správca však náhlivo pokýval hlavou a povedal, že to je síce pravda, ale nie úplná a aby som šiel za ním. Dopili sme teda svoje kávy a vyšli von; on najprv odomkol reťaz zavesenú na akejsi bráne, potom ma previedol cez tajomný tunel popod ulicu a ešte pár desiatok metrov ďalej. Zrazu sme sa ocitli v rajskej záhrade. Nezveličujem. Naokolo rástli borovice premiešané s palmami; štava z kokosov, ktoré padali a rozbíjali sa o asfalt, stekala po chodníku. Zlizovali ju dva krásne vraníky, dva ďalšie kone, hnedé, sa pásli obďaleč. Kráčali sme po tom chodníku a medzi chumáčmi kríkov sa naháňali pestrofarebné vtáky. Prešli sme popri tomto všetkom a chodník začal pomaly stúpať do kopca. Cestou sme narazili aj na tabuľku „Majetok prezidenta Abcházska - vstup zakázaný“. Pri tabuľke stáli dvaja agenti, ktorí mali túto oblasť strážiť, správca im len zamával a oni nás pustili. Spod nôh nám utekali zelenohnedé jašterice a nad hlavami šiekali ďalšie vtáky. Napokon sa asfalt skončil a my sme stáli pri zelenom domci na horskom úbočí. Výhľad bol fascinujúci: palmy, les a dolu v diaľke sa blyštalo tyrkysovomodré more.

„Toto je prísne tajné miesto. Niekdajšia Stalinova letná dača,“ povedal správca. „Chodieval sem na dovolenku, ku

koncu života každý rok. Domček, kde si spal, bol postavený neskoršie, ale takisto patrí k majetku.“

Výhľad zo Stalinovej dače

Vtedy mi to všetko došlo. Toto miesto bolo po desiatky rokov dostupné len pre vyvolených. Stalin umrel. Sovietsky zväz padol, ale nikto neodvolal rozkaz držať miesto čo najďalej od cudzích očí. Podistým sa domce nelegálne prenajímali turistom – možno dokonca aj Stalinova vila? Ktožehovie – v nejestvujúcich krajinách je možné všetko. Niečo iné sú však turisti z Ruska, ktorých je tu plno, a niečo iné niekto z Poľska. To preto môj správca v panike zavolať políciu.

Hneď som začal premýšľať, či by sa nedalo vidieť daču aj zvnútra. A správca akoby mi čítal myšlienky:

„Nemám kľúč,“ rozhodil rukami, „ale má ho môj kolega. Ak chceš, poprosím ho, aby nás tam večer pustil.“

A tak som strávil deň obhliadkou pamätihodností Nového Afonu a potom som sa vrátil. Správca už čakal a spolu s ním

niekoľko ďalších mužov. Jeden sa volal Aslan, kľúče mal práve on; bol vysoký, prešedivený, ešte v Sovietskom zväze nahrával rozhovory s ľuďmi, ktorí pracovali v Stalinovej dači. Vpustil nás dnu a krok za krokom rozprával, ako vznikala, kedy presne sem Stalin chodieval aj to, v ktorej izbe a na ktorej posteli spal.

Medzitým ostatní muži zakúrili v kozube a pustili sa do pečenia baraních šašlíkov. Na taniere rozložili surové cibule a k nim *adžiku* – omáčku k mäsu z papriky, cesnaku a vlašských orechov. Ponalievali do pohárov čaču – teraz už bol vhodný čas, aby som ju ochutnal. Všetci pracovali tu, na území dače: jeden bol záhradník, druhý strážnik, tretí bol zodpovedný za kone. Boli vo veku, že si museli pamätať krvavú vojnu, ktorá v roku 1992, hneď po páde ZSSR, vypukla medzi Abcházskom a Gruzínskom, keď sa tá prvá krajina oddeľovala – s pomocou Ruska – od druhej. Pripili sme si na naše stretnutie, vypili sme a ja som chvíľu rozmýšľal, ako sa ich spýtať, čo si myslia o vojne a o tom, čo priniesla ich kvázikrajinke. Našťastie správca mi opäť čítal myšlienky:

„Rusko, Gruzínsko, všetko jeden chuj,“ povedal a zajedol čaču dyňou. „Aj jedni, aj druhí chcú len naše pláže a naše peniaze. My prelievame krv a potom je iba horšie.“

Ostatní na potvrdenie pokývali hlavami.

Abcházsko sa po vojne oddelilo od Gruzínska, ale krajina – kedysi bohatá, označovaná za sovietske Azúrové pobrežie – úplne odumrela. Žijú tu výhradne z produkcie mandarínok a z ruských turistov. Keďže nikto okrem Ruska neuznal ich štátnosť, takmer nikto okrem Rusov sem nechodieval; typickým obrazom krajiny sú hory alebo bohato zdobené domce obrastené kroviskami.

„Dobre bolo iba za Stalina,“ pokračoval správca, kým nám jeho kumpáni nalievali ďalší pohárik čače. „On tejto krajine rozumel. Jedol náš chlieb, jedol naše ryby, solil našou soľou.“

Ostatní opäť prikývli.

„Stalin bol ako my. Jedol to isté, čo obyčajní ľudia,“ povedal ten, čo sa staral o kone. „Tam za dačou stojí jeho kuchyňa. Môj dedko tam pracoval ako sluha, rozprával mi o tom.“

Znovu sme si pripili, čača mi zašumela v hlave. Šašlíky sa dopekali na otvorenom ohni a ja som sa šiel vymočiť. Vybral som si miesto hneď za Stalinovou kuchyňou, a keď som sa vracal, cez okno som do nej nazrel. Všetko tam bolo – rovnako ako v samotnej dači – originálne: aj horáky, aj podlaha, aj stôl, dokonca aj hrnce a taburetky. Zamyslel som sa, kto bol asi kuchár, ktorý tu pracoval. Čo mu varil? Chcel z tohto miesta ujsť alebo, naopak, stál blízko Slnka národov a ohrieval sa v jeho teplote?

A práve vtedy, v ľahkom omámení, mi prvý raz prišla na um myšlienka, že by som sa rád dozvedel, či Stalin naozaj jedol ‚ako obyčajní ľudia‘. Ak áno, prečo? A ak nie, prečo si myslia, že jedol práve takto? Záležalo na tom, aby si to mysleli? Naplánoval to niekto?

Akurát takto a práve v onen teplý večer asi tak pred desiatimi rokmi sa zrodil nápad na túto knihu.

Dozrieval vo mne niekoľko rokov, a keď som sa do toho konečne seriózne pustil, precestoval som križom-krážom niekoľko niekdajších sovietskych republík. Rozprával som sa s kuchármi prvých tajomníkov, kozmonautov a frontových vojakov. S kuchárkami z Černobyľa i z afganskej vojny. Rýchlo som zistil, že Stalin vôbec nejedol ani to, čo priemerní Abcházci, ani to, čo priemerní obyvatelia ZSSR. A pri tej príležitosti som sa dozvedel aj niekoľko iných tajomstiev – jeho aj jeho nástupcov.

V tejto knihe sa dozviete, ako, kedy a prečo Stalinov kuchár učil Gorbačovovho kuchára spievať kysnutému cestu. Ako sa Nina, kuchárka z vojny v Afganistane, nútila myslieť na niečo